

Kapittel 16. «Rasisme som renhetsideologi» av Katrine Fangen i: Døving, Cora Alexa (red.) *Rasisme: Fenomenet, forskningen, erfaringene*. Oslo: Universitetsforlaget

Ideer om renhet gjennomsyrrer de fleste kulturer og religioner, slik Mary Douglas (1966) har vist i boken *Renhet og fare*. Hun beskriver en rekke ritualer som handler om å beskytte seg mot det som oppfattes som forurensende – ikke bare i rent hygienisk forstand, men også i overført betydning. Hun skriver om det hun kaller «primitive kulturer», men tanken om at det tvetydige, urene, ambivalente er truende er også i kjernen av rasismen, også i vestlige samfunn. Som Zygmunt Bauman (1997) skriver i forordet til *Moderniteten og Holocaust*, handler det om når visse kategorier av andre mennesker forstås som urene eller som en trussel mot stabilitet og orden. Det er den varianten av renhetsideologi som tar form av rasisme jeg skal ta for meg i dette kapitlet.

Rasistisk renhetsideologi kan brukes som en samlebetegnelse for ideologier som bygger på tanken om at såkalte menneskeraser må beskyttes mot utvanning fordi det truer rasens renhet. Men begrepet kan også romme bredere enn dette, som for eksempel tilfeller der man argumenterer mot innvandring av folk fra visse kulturer eller religioner fordi deres tilstedeværelse vil true nasjonens homogenitet og stabilitet. For at det skal omfattes av begrepet renhetsideologi, må argumentene bygge på en tanke om renhet, som med argumenter om det rene folk og lignende.

I kapitlet legger jeg mest vekt på Norge, men siden rasistisk renhetsideologi er transnasjonal, skal jeg også komme inn på utviklingen i noen andre land. I Europa kom de første «vitenskapelige» teorier som knyttet menneskers biologiske karakteristika til visse moralske og sosiale egenskaper mot slutten av 1700-tallet (Fangen, 1993), men tanken om rasemessig overlegenhet forekom lenge før dette, blant annet ideen om den ariske rase, som ble utviklet i hindunasjonalisme i Sørøst-Asia allerede før kolonitiden (Birkvad, 2020). Den rasistiske utopi er en verden der visse kategorier mennesker (definert ut fra rase, etnisitet eller nasjon) ikke passer inn (Bauman, 1997). Den europeiske imperialismen var basert på en utopi om den hvite manns enevelde og verdensherredømme. Forskjellen fra opplysningstiden var at dette sjåvinistiske verdensbildet ikke behøvde noen vitenskapelig legitimering, men ble i stedet oppfattet som naturgjort (Fangen, 1993).

På mange måter er den såkalt vitenskapelige rasisme kun en begrepssetning av det imperialistiske verdensbildet, der hvite europeere betrakter seg selv som verdens herrefolk. En

rekke raseteoretikere, som Arthur de Gobineau, Robert Knox, Gustave le Bon og Paul Broca, fremførte på 1800-tallet ideen om et hierarki av menneskeraser (Wieviorka, 1995). Senere ble rasehygiene (eugenikk) en egen vitenskapsdisiplin, som videreutviklet darwinistisk tankegang til tanken om rasemessig forbedring (Fangen, 1993).¹ Ideologien fikk sin verst tenkelige form som politisk program under Hitler, der renhetsideologien ble brukt til å legitimere masseutryddelse av jøder og sigøynere, men også homofile, kommunister og funksjonshemmede. Som følge av holocaust ble rasetankegang i stor grad diskreditert i etterkrigstiden, men dukket likevel etter en tid opp i høyreekstreme miljøer samt i mer kamouflert form i mindre ekstreme miljøer. Til en viss grad kan vi si at spor av renhetsideologi også finnes i andre former for rasisme enn den rent biologisk baserte.

I dette kapitlet vil jeg beskrive de ulike variantene av renhetsideologi – fra rasehygiene til nazisme, høyreekstremisme og andre former for rasisme. Kapitlet ser både på tilfeller der renhet er en åpenbar referansekategori – som i rasehygienens eller andre verdenskrigs nazisme – men kommer også inn på tilfeller der tanken om renhet er mer indirekte, som i argumenter om bevarelse av en antatt homogen nasjonal kultur. Kapitlet begynner med beskrivelse av rasehygiene – en disiplin som vokste frem i mellomkrigstiden, og som til en viss grad har vokst frem igjen i senere tid. Jeg mener at for å forstå rasisme i dag, er det avgjørende å kjenne til denne delen av historien.

Rasehygiene

Rasehygiene (eugenikk) vokste frem som vitenskapsdisiplin i Norge (og de fleste andre moderniserte land) i flere år før andre verdenskrig som følge av bekymring over menneskelig degenerasjon, og målet var å forbedre menneskelig arvemateriale (Roll-Hansen, 2010). Charles Darwins yngre fetter, Francis Galton, introduserte begrepet eugenikk allerede i 1883. Han trakk veksler på sin fetters teori om naturlig seleksjon, det vil si at en befolkning består av individer med mange ulike egenskaper, men de som har egenskaper som er best egnet for overlevelse i omgivelsene, vil ha større sjanse for å overleve og formere seg. Galton ville fremskynde en slik prosess hos mennesker, ved at de mest intelligente ble oppmuntret til å få barn, mens de som var mindre intelligente ikke ble det (Saini, 2019, s. 68). I 1904 overtalte han University of London til å etablere verdens første Eugenics Record Office, dedikert til å

¹ Charles Darwin var splittet i synet på rase. På den ene siden poengterte han den biologiske likhet ved alle folkegrupper og kritiserte bruk av rasetyologi (Banton, 2019), på den andre siden var det tydelig at han så på europeere som overlegne, og han mente at konkurranse mellom ulike folkegrupper ville føre til at de «siviliserte menneskeraser» til slutt over hele verden ville erstatte «forekomsten av villmenn» («civilized races of man» to «replace throughout the world the savage races») (Shields & Bhatia, 2009, s. 113, min oversettelse).

måle forskjeller mellom mennesker.² Året etter opprettet noen av Galtons følgesvenner Det tyske senter for rasehygiene i Berlin (se Galton Institutes hjemmeside for mer om instituttets historie).

Rasehygiene var ikke et marginalt fenomen som noen ekstreme eller fanatiske individer beskjeftiget seg med. Tvert imot var tankegangen rundt «menneskeraser» i mellomkrigstiden på et nivå som få i dag vil vedkjenne seg.³ De første «vitenskapelige» teorier om menneskeraser skulle forklare hvorfor europeere var ledende på alle moderne områder. Tanken var at mennesker, i likhet med dyrene, kan kategoriseres i ulike raser, og at det finnes et naturlig rasehierarki der den europeiske eller hvite rasen lar seg plassere øverst i hierarkiet. Biologiske forskjeller mellom menneskerasene skulle kunne knyttes til tilsvarende mentale og moralske forskjeller.

Ifølge den «vitenskapelige» rasetenkningen var det ikke mulig for enkeltindividet å gå over fra «de andre»-gruppen til «vi»-gruppen ved å assimilere i den dominerende kultur (se også Anne Eriksens kapittel i denne boken). Forskjeller mellom folkeslag ble ansett som naturgitte. Rasebegrepet ble et metafysisk begrep i den forstand at enkeltindividet var uinteressant og at rasene ble koblet til egenskaper som overskygget individuelle forskjeller (noe som for så vidt også gjelder vår tids rasismeformer). Enkeltavvik kunne forklares som degenererte tilfeller. Brist i fysiognomien skulle kunne forklare både kriminalitet, seksuelle perversjoner og sinnssykdom (Dingstad, 1992). Denne tankegangen kan forstås som sosialdarwinisme, der teorien om «survival of the fittest» overføres på mennesker. Faktisk propaganderte raseteoretikerne for at «degenererte tilfeller» måtte isoleres, slik at rasen kunne renavles.⁴

Den rasehygieniske bevegelsen var ikke så sterk i Norge som i Sverige eller USA, og interessen var avtagende etter 1915 (Johansen, 1984). Men deler av norsk politikk på 1800- og 1900-tallet var uttrykk for denne rasetenkningen. Og norske antropologer målte skaller og andre kroppsdeler for å forklare antatt biologisk betingede forskjeller i psyke. Apotekeren Jon Alfred Mjøen grunnla i 1906 et rasehygienisk institutt, Vinderen biologiske laboratorium, som var lokalisert i Mjøens egen villa. I 1918 fikk Vinderen Laboratorium i oppdrag av Sosialdepartementet å utarbeide «forslag som tar sikte på å forebygge rase- og folkesykdommene» (Mjøen, 1932). Senere oversendte Den norske komité for racehygiene

² Laboratoriet endret senere navn til Galton Laboratory of National Eugenics.

³ Deler av fremstillingen i dette delkapitlet og det neste er hentet fra min rapport «Rasismens historie og forhistorie» (Fangen, 1993). For en langt mer utførlig beskrivelse av norsk rasehygiene, se Kyllingstad (2012, 2019).

⁴ Vel å merke bygget ikke alle sosialdarwinister på en raseideologi, noe jeg kommer tilbake til litt senere.

(dvs. ansatte ved laboratoriet) «Forslag til lov om sterilasjon og segregasjon av samfunnsfarlige og belastede individer» til Sosialdepartementet (Mjøen, 1932, s. 35). En rekke forskere arbeidet ved det privateide instituttet, og de utga et eget tidsskrift, *Den Nordiske Race* (Mjøen, 1932). I 1908 la Mjøen i et foredrag om «Racebiologi og Forplantningshygiene» frem hovedtrekkene i det som senere ble kalt «Norsk program for rasehygiene» (Roll-Hansen, 1980). Dette programmet ble senere vedtatt som et prinsippprogram på en internasjonal kongress om rasehygiene.

Mjøens teorier var omstridte, men de hadde en viss utbredelse. Blant annet tok Noregs Bondelag for seg Mjøens teorier i en studiesirkel om slektsgransking i 1937. Arvelighetsforskere ved universitetet tok imidlertid avstand fra Mjøens lære. Kristine Bonnevie bidro til at genetik fikk gjennombrudd som vitenskapelig disiplin rundt første verdenskrig. Hun forsket på sammenhenger mellom rase, intelligens og fingeravtrykk, samtidig som hun arbeidet for å skille mellom vitenskapelig ekspertise og pseudovitenskap. Hun sto også bak opprettelsen av Institutt for arvelighetsforskning (Kyllingstad, 2019). Som Kyllingstad (2019) påpeker var hun ikke imot rasehygiene – hun forfektet selv en versjon av denne – men hun var motstander av Mjøens «overdrevne forestillinger om truende forfall, hans overoptimisme på vegne av sitt eget reformprogram, at han brakte vitenskapen i vanry ved å overdrive genetikens evne til å tilby sikkert kunnskapsgrunnlag for en rasehygienisk politikk, og at hans framstilling av arvelæren var feilaktig og mangelfull». Hun samarbeidet nært med legeekteparet Kristian Emil og Alette Schreiner. Sistnevnte ga ut boken *Slegtslivet hos menneskene* (1914) og «gikk inn for temmelig radikale rasehygieniske tiltak» (Kyllingstad, 2019). Kristian Emil Schreiner var leder for Anatomisk institutt ved Universitetet i Oslo og beveget seg over i fysisk antropologi. Han ga i 1929 ut en bok om det norske folks somatologi sammen med militærlegen Halfdan Bryn. Sistnevnte fikk Kongens fortjenestmedalje i gull for sin raselære, men senere brøt ekteparet Schreiner samarbeidet med ham. I likhet med Karl Evang var de for en rasehygiene som ikke hadde som målsetting å oppnå et rasesegregert samfunn, men som handlet om å hindre at individer med «dårlig arvemateriale» kom til verden.

Sosialreformatoren og psykiateren Johan Scharffenberg knyttet sin psykiatri an til slektsforskningen. Han anbefalte sterilisering, isolering, eventuelt avliving gjennom «eugenisk eutanasi» (rasehygienisk dødshjelp) av «degenererte tilfeller» (Dingstad, 1992). For Scharffenberg handlet rasehygienen først og fremst om å hindre degenererte slekter i videre forplantning. Degenererte slekter innbefattet i Scharffenbergs oppfatning også taterslekter, og han anbefalte tvangssterilisering som det «mest rasjonelle middel mot

omstreiferondet» (Haave, 2000, s. 31).⁵ Selv om Scharffenberg tok avstand fra nazismen, mente han at man måtte vurdere Hitlers manifest på «saklig grunnlag». Han siktet spesielt til Hitlers retningslinjer for å hindre «defekte mennesker å avle andre like så defekte» (gjengitt av Dingstad, 1992).

Rasehygienen hadde også sin innvirkning på det politiske liv. I 1927 ble den norske innvandringspolitikken kraftig innstrammet. Hovedargumentet for denne revisjonen var arbeidsmarkedshensyn. Men ut over på 1930-tallet var det ikke uvanlig med rasehygieniske argumenter mot innvandring. Det er en klar inkonsistens mellom de positive egenskaper man tilskrev de norske utvandrere til Amerika og de negative man tilskrev innvandrere til Norge (Fangen, 1993). Følgende utsagn fra bondepartilederen Jens Hundseid er betegnende for de «rasebevisstes» syn på 1930-tallet. Han antok at innvandrerne var «av dårligere kvalitet» enn norske utvandrere. Faren lå derfor i at «ungdom med opdrift reiser og vi får skrap tilbake», noe som ville føre til «en forkrøpling av vårt folk» eller en «forningelse av rasen» og «vår rase oppblandet med mindreverdige menneskemateriale» (gjengitt i Pettersen, 1982).⁶ I 1932 førte slike argumenter til en ytterligere innstramming i innvandringspolitikken, mens rasehygienisk argumentasjon forsvant fra det offisielle politiske plan mot midten av 1930-tallet. Grunnen var en økende opposisjon mot nazistenes fremferd i Europa.

Nazismen og andre verdenskrig

Under nazismen fikk renhetsideologien ekstreme konsekvenser. Bestemte menneske kategorier ble definert som ikke fullt mennesker eller til og med «undermennesker» (Untermensch). Disse undermennesker ble koblet til nazismens rasebegrep ut fra dikotomien jøde/arier, der den ene skulle utslettes, den andre renavles. Den germanske eller nordiske rase ble plassert øverst i rasehierarkiet. Ifølge nazistene var den nordiske rase overlegen alle andre, og de legitimerte bruk av alle midler for å ekspandere denne rasen fremfor andre (Kyllingstad, 2012). Da nazistene tok over makten i Tyskland i 1933, innførte de raskt lover basert på renhetsideologi. Nazistene utdypet i 1933 at det ikke handlet om religion, men rase, så kristne jøder var derfor like mye omfattet av loven som sionistiske jøder (Scales-Trent, 2001, s. 265).

⁵ Norge innførte en steriliseringslov i 1934, og den ble ikke opphevet før i 1977. Se Haave (2000) for en detaljert gjennomgang av opptakten til loven, utformingen av den, ny versjon av loven under NS-regimet samt praktiseringen av tvangssterilisering i de ulike fasene før, under og etter andre verdenskrig.

⁶ Kanskje ikke så overraskende, gitt disse synspunktene, meldte Hundseid seg inn i Nasjonal Samling i 1940.

Likevel var det sentrale motivet bak jødeutryddelsen⁷ troen på at det fantes en verdensomfattende jødisk konspirasjon: Som Herf (2008, s. 8) påpeker:

Mens karikaturer av den jødiske kroppen fylte sidene i *Der Stürmer*, ble de karakteristiske folkemordkomponentene i radikal antisemittisme avledet fra troen på hva «internasjonal jødedom» ble påstått å ha gjort, ikke hvordan jødene så ut. Jødene, som Goebbels hevdet i en av sine viktigste antisemittiske tirader, praktiserte «etterligning», det vil si at de var eksperter på å kamuflere sin faktiske identitet og passere som ikke-jøder. (Marerittet hans var en jøde med blondt hår og blå øyne). Det var nettopp fordi nazistene egentlig ikke trodde de kunne fortelle hvem som var og ikke var jøde med henvisning til biologiske trekk at de krevde at jøder i det nazistisk okkuperte Europa måtte bære den gule stjernen. Det var jødernes påståtte handlinger, ikke deres stereotype fysiske trekk som [...] sto i sentrum for nazistenes forpliktelse til masse mord (min oversettelse).

Ifølge Bauman (1997) er grunnen til at jødene ble utpekt som fremste angrepsmål for nazistene også at de ikke så lett lot seg plassere i en venn/fiende-dikotomi. De var den fremmede midt iblant oss, uten en egen nasjonalstat. Denne hjemløsheten delte jødene med sigøyerne, en annen gruppe som ikke ble levnet moralsk verdi av nazistene. Nazistenes målsetting var «Endlösung», nemlig å eliminere «uverdige liv» (Bauman, 1997). Hitler fikk opprettet det som ble kalt eutanasi-institutter, altså institutter for aktiv dødshjelp. Disse instituttene ble også omtalt som institusjonell omsorg og transport av syke, mens det i realiteten var gasskamre (Bauman, 1997).

Hele tankegangen bak termen «uverdige liv» er renhetsideologi i sin ytterste konsekvens. Ut fra en nazistisk ideologi var det imidlertid ikke bare andre etniske eller religiøse grupper som ble utdefinert. «De andre» ble også definert nasjonalt, f.eks. russere og polakker, de ble definert politisk, som kommunister, sosialister og liberalister, eller de ble definert ut fra psykiske eller fysiske egenskaper, som homofile og funksjonshemmede. I likhet med de protestantiske kalvinisters tro på at det var forutbestemt hvem som var eslet til evig liv, argumenterte nazistene som om det skulle være forutbestemt hvem som var «sterke» og hvem som var «svake» (Ofstad, 1971). Det var derfor ikke mulig for individer tilhørende svake kategorier å tilegne seg ny kunnskap og væremåter, slik at de ble del av «de sterke». Hele nazismen bygger på en tankegang om opprinnelig renhet, og norske NS støttet også opp om dette, gjerne med henvisning til vikingtiden (Wilhelmsen, 2021).

⁷ Det er viktig å poengtere at i tillegg til holocaust, er det også en rekke andre tilfeller av folkemord som har vært motivert ut fra en tankegang om rasemessig renhet – som i Kambodsja og Rwanda (Straus, 2001) og i Srebrenica i Bosnia (Balorda, 2020).

Eugenikk etter andre verdenskrig

Mange tror at rasehygiene forsvant som vitenskapsgren etter andre verdenskrig, og det stemmer at denne vitenskapsgrenen ble diskreditert. Men en gruppe vitenskapsfolk dannet et nettverk i etterkrigstiden der de skaffet finansiering og publiseringsmuligheter for å holde liv i vitenskapelig rasisme (Miller-Idriss, 2020). Finansiering kom fra den amerikanske stiftelsen Pioneer Fund, som ble startet allerede i 1937 av Wickliffe Draper, en svært velstående sønn av den største slavedriveren i Kentucky (Saini, 2019, s. 101). Pioneer Fund har helt frem til vår tid skaffet finansiering til studier av rase, eugenikk og genetiske forskjeller i intelligens,⁸ og stiftelsens uttalte målsetting er «rasemessig forbedring» (Evans, 2019, s. 217). Fra og med 2012 ble fondet ledet av psykologen Richard Lynn, som også er redaktør for *Mankind Quarterly*, et tidsskrift som var tidlig ute med å publisere eugeniske studier.⁹ Fondet har også gitt støtte til Richard Herrnstein og Charles Murrays *The Bell Curve*, en bok som blant annet handlet om intelligensforskjeller mellom svarte og hvite, og som konkluderte med at sosial ulikhet mellom ulike raser skyldtes forskjeller i intelligens – derved argumenterte den for at «affirmative action» overfor svarte ikke hadde noe for seg. Boken har blitt kritisert for store metodiske svakheter, og funnene har blitt tilbakevist av ledende forskere på genetiske og miljømessige forskjeller i intelligens (se for eksempel Turkheimer et al., 2017). Etter at Murray ble kritisert for sin bok, har han blitt gjort til en helteskikkelse i den amerikanske alt-right-bevegelsen (Evans, 2019).

Richard Lynn er direktør for det private Ulster Institute of Social Research, som blant annet er finansiert med penger fra Pioneer Fund, og der også den selverklærte eugenikeren Emil Kierkegaard jobber (Saini, 2019, s. 110–111). Lynn kaller seg vitenskapelig rasist (Evans, 2019, s. 267), og hans to siste bøker handler om eugenikk og dysgenikk. Han har uttalt at den høye fødselsraten hos folk med lav IQ utgjør en trussel mot den vestlige sivilisasjon. De politiske midlene for å bøte på dette problemet er ifølge Lynn rasehygiene og anti-innvandring (Miller-Idriss, 2020).¹⁰

Tilsvarende forskjellen mellom tidligere eugenikere (Kyllingstad, 2003), er det avgjørende forskjeller mellom de forskerne som i dag forsker på genetiske forskjeller mellom mennesker når det gjelder intelligens eller andre egenskaper. I vår tid er det gradvis med

⁸ Her er det viktig å legge til at rasevitenskap ikke nødvendigvis fører til rasehygiene. Ei heller studier av genetiske forskjeller i intelligens, men når formålet er rasemessig forbedring er vi over i en rasistisk variant av renhetsideologi.

⁹ I tidsskriftets egenbeskrivelse kommenterer de selv at «Historically, *Mankind Quarterly* has earned a reputation for publishing articles in controversial areas, including behavioral race differences».

¹⁰ Frode Helland (2019) har analysert Harald Eias presentasjon av Charles Murray og Richard Lynn i TV-programmet Hjernevask.

utbredt at samfunnsvitere bruker gendata i tillegg til data om sosial bakgrunn i sin analyse av forskjeller i utdanningsprestasjoner med mer, men de bygger ikke på en ideologisk tanke om forbedring av den hvite rase eller en rangering av ulike menneskeraser. Galtons laboratorium finnes fortsatt den dag i dag, men endret navn til the Department of Genetics, Evolution and Environment i 1989 (Galton Institute). På instituttets nettside tar de nå klart avstand fra eugenikken.

Raseideologi i etterkrigstidens politiske miljøer og subkulturer

Også i politiske miljøer og subkulturer finner vi rasistiske varianter av renhetsideologi i etterkrigstiden. White supremacy – hvit overlegenhet – er et samlebegrep for en del høyreekstreme bevegelser i USA, inkludert Ku Klux Klan, Christian Identity-sekter, og etter hvert nynazister og rasistiske skinheads (Simi, 2010). Hvit overlegenhetsideologi er, som navnet tilsier, klassisk rasisme i den forstand at den bygger på en tanke om rasehierarki der den hvite rase står øverst i hierarkiet. Et sentralt begrep i hvit makt-bevegelsen er White genocide, eller «hvitt folkemord». Dette er en mer ekstrem variant av tanken om masseinnvandring som en trussel mot nasjonal kultur – her er det poengtert at det handler om en «invasjon» eller «flodbølge» av mørkhudede kriminelle og «urene» mennesker som truer eksistensen til vestlige samfunn (C. Wilson, 2020). Vi ser her en kombinasjon av forestillinger om ren kultur og forestillinger om en ren rase. Begrepet «hvitt folkemord» ble ifølge Feshami (2017) først brukt i 1972-utgaven av *White Power*, som var den offisielle avisen til det amerikanske National Socialist White People's Party, i en artikkel som proklamerte at overbefolkningsmyten dekker over et hvitt folkemord. Artikkelen beskyldte kampanjer for fødselskontroll for å rette seg mot hvite mennesker mens de ignorerte overbefolkning i land der hvite ikke var i flertall, noe som etter hvert ville føre til at hvite ble utnummerert (Feshami, 2017).

Begrepet «hvitt folkemord» kobles i ettertiden særlig til David Lane, som var medlem av den høyreekstreme terrororganisasjonen The Order. Organisasjonen utførte flere drap i løpet av 1980-tallet, og mens Lane sonet livstidsdom for drapet på en FBI-agent, skrev han «White Genocide Manifesto», der han proklamerte setningen «We must secure the existence of our people and a future for white children», som var en oppfordring til å forsvare hvite mot folkemord. Fordi denne setningen består av 14 ord, bruker høyreekstremister ofte kun å vise til tallet 14 som en kodet henvisning til Lanes manifest (Feshami, 2017; Miller-Idriss, 2020).

Også det norske høyreekstreme miljøet på 1990-tallet¹¹ var opptatt av David Lane, og særlig hans ideologi om «lederløs motstand». En annen frontfigur fra White Power-bevegelsen som de så opp til, var rockemusikeren og skinheadsens Ian Stuart Donaldson. Donaldson ble et ideal nettopp fordi han klarte å kombinere ungdomskultur, rockemusikk og White Power-ideologi. Han ga ut fanzinen *Blood & Honour*, men uttrykte at rockemusikk var den mest ideelle kanalen å spre hvit makt-budskapet på, og at han ville nå et langt bredere publikum med sine ideer enn om han bare skulle ha formidlet dem på trykk i magasiner eller undergrunnsblader.

Idealet, slik Donaldson manifesterte det, var aggressive unge menn som ikke lot seg undertrykke av autoritetene, og som ofret seg frivillig i kampen for hvit makt. På forunderlig vis blandet de høyreekstreme derved en undertrykkende ideologi, der hvite skulle gjenvinne sin makt over fargede, med en opprørsk holdning til nåtidens hvite makthavere. Gjennom slagordet «Hvit makt!» sluttet de seg til tanken om den hvite rases overlegenhet, som var implisitt i den europeiske imperialismen. Nynazistene på 1990-tallet mente på sin side at denne tanken var revolusjonær. De autoritære ideene om hvit overlegenhet ga dem en følelse av makt. De var mektige – ikke på grunn av sine personlige egenskaper, men på grunn av at de var medlemmer av en gruppe som krevde å bli definert ut fra rasen de tilhørte, som per definisjon var mektig. I en viss forstand idealiserte de det autoritære, i en annen forstand var de motstandere av det, siden de så seg selv som opprørere som ikke fulgte noens regler, som ikke lot seg underkaste noen leder, bare sine egne «etniske instinkter» (Fangen, 1998).

I Norge på 1990-tallet varierte antall nynazister mellom ca. 40 aktive deltagere til rundt 200 på det meste (midten av 1990-tallet) (Fangen, 2001, Bjørge & Gjelsvik, 2018). På denne tiden var det ikke uvanlig at høyreekstreme personer og organisasjoner åpent forfektet rasistiske og antisemittiske synspunkter i tråd med renhetsideologi. Særlig gjaldt dette de nynazistiske skinheadsene, som sluttet seg til konspirasjonsteorien om ZOG (Zionist Occupation Government), en teori om at verden var styrt av en sionistisk okkupasjonsregjering. Disse nynazistene kombinerte tankegods fra andre verdenskrigs nazisme med inspirasjon fra den amerikanske hvit makt-bevegelsen samt britisk skinhead-subkultur. Enkelte av dem snakket om behovet for å beskytte «den ariske rasen», mens andre avviste rasebegreper og brukte istedenfor argumenter om kulturer som inkompatible (hvert land sin kultur, var mantraet deres).

¹¹ Dette delkapitlet bygger primært på min fremstilling i *En bok om nynazisme* (Fangen, 2001).

I motsetning til svenske nynazister, som mer åpent snakket om rasemessig renhet, rasebevissthet og kalte ikke-hvite innvandrere for undermennesker, var slike uttrykk noe sjeldnere brukt av norske nynazister.¹² De tildekket i større grad sine rasistiske ideer i en overordnet nasjonalistisk argumentasjon, som behovet for å bevare Norge for nordmenn og beskytte den norske nasjon, noe som er argumenter som ble og fortsatt blir brukt av folk som ikke er sluttet til ekstreme subkulturer også. Argumenter om å beskytte nasjonens renhet og enhet har blitt kalt med begreper som nyrasisme eller kulturrasisme. Bevisst på å fremstå mer moderate, var det også en del av høyreekstremistene som valgte mer moderate merkelapper om seg selv, som radikale nasjonalister eller lignende. Noen av dem brukte også uttrykk om rasebevissthet og snakket om svarte som rasemessig underlegne hvite, men samtidig brukte de mye plass i sine blader på å legitimere at de i det hele tatt kom med slike klart rasistiske argumenter. De svenske nynazistene så ikke ut til å ha like stort behov for å legitimere sine standpunkter.

Men også blant norske nynazister var det imidlertid enkelte som aksepterte en stor del av nazismens raseideologi. De brukte uttrykk som «den ariske rase» og «den jødiske rase», og mente at forskjellene mellom disse nedfelles i psykiske og biologiske egenskaper. De snakket om behovet for å bevare den ariske rases renhet. Noen av dem mente at jøder var ansvarlige for all «ondskap», representert ved politiske ideologier som kommunisme, kapitalisme, liberalisme og mafiaen. Blant hvit makt-aktivister i Sverige og flere andre vestlige land var det vanlig å snakke om at alle mennesker har et slumrende raseinstinkt (jf. Lööv, 1995, s. 127). Tanken er at alle hvite mennesker instinktivt vil forsvare seg mot folk av andre «raser», og at det naturlig oppstår konflikter dersom folk av ulike «raser» skal befolke samme område. Argumentene om en naturlig eller instinktiv opprinnelse til deltagernes aggressive holdning til folk med annen hudfarge ble brukt som en rettfærdiggjørelse av voldshandlinger. Ved å referere til sine handlinger som instinktive, og derved biologisk fundert, forklarte de voldshandlinger ved å gi assosiasjonen til noe varig, som ikke kunne (eller burde) forandres. På denne måten ble vold også noe som ikke trengte å legitimeres eller unnskyldes.

Gjennom sin opphengthet i det de selv mente var bestandige kategorier, var nynazistene klart reaksjonære. Deres orientering var nostalgisk ettersom de idylliserte forgangne samfunnstilstander og bevegelser. Enkelte av nynazistene hadde satt seg inn i

¹² En grunn til at nynazistiske miljøer er både mer ekstreme og mer omfattende i Sverige enn i Norge, er de to landenes ulike posisjon under andre verdenskrig. I og med Sveriges nøytralitet hadde landet ikke noe landssvikoppgjør etter krigen, og selv om nazisme er en ideologi med sterkt negative fortegn også i Sverige, har den ikke den samme koblingen til landssvik som den har i Norge (Fangen, 2001).

mellomkrigstidens akademiske litteratur om rasehygiene, og brukte dette som «bevis» på at deres tankegang representerte «sannheten».

Fra og med siste halvdel av 1990-tallet til og med 2001 forekom det flere tilfeller av rasistisk vold utøvd av nynazistene enn tidligere. Den verste voldshendelsen i den perioden var drapet på Benjamin Hermansen i 2001. Etter dette drapet var det (frem til 22. juli 2011) et tiår nesten uten voldshendelser fra høyreekstreme i Norge, og de hadde heller ikke markeringer i form av demonstrasjoner eller lignende. I denne perioden utviklet miljøet seg primært i ulike fora på det usensurerte nettet.

Høyreekstremisme på nett

Med fremveksten av internett fra midten av 1990-tallet, ble rasistiske ideer spredd raskere og i en annen form enn tidligere.¹³ Internettets utvikling bidro til at ekstreme ideer har blitt mer synlige og tilgjengelige i offentligheten, og det tilbyr deltagelse i ekstreme nettverk for bredere lag av befolkningen enn tidligere. Med smarttelefoner kan man få tilgang til sosiale medier og nyhetsartikler og reagere umiddelbart (Fangen & Holter, 2020). Det regnes som en av grunnene til at konspirasjonsteorier har fått så stor spredning – og forskere snakker om at det ekstreme har blitt «mainstream» (Mondon & Winter, 2017). Når det gjelder høyreekstreme miljøer, har denne utviklingen bidratt til at de i stor grad har flyttet seg fra gaten til data (Haanshuus & Jupskås, 2017). Flere høyreekstreme terrorister de siste par tiårene har ikke vært tilknyttet et fysisk miljø, men tvert imot blitt radikalisert på nettet.

I tillegg til generell aktivitet på både åpne og lukkede plattformer, har også ulike høyreekstreme organisasjoner sine egne nettsider. Siden årtusenskiftet er det få nynazistiske organisasjoner i Norge, bortsett fra Den nordiske motstandsbevegelse, som har svært få medlemmer (PST, 2021). De driver nettstedet Frihetskamp, der de åpent argumenterer for sin nasjonalsosialistiske ideologi:

Naturen har skapt lover og regler som vi nasjonalsosialister mener det er kriminelt å bryte. En naturlig moral om du vil. Å gå imot disse lover og moral er per definisjon å være mot nasjonalsosialismen. [...]. Naturen hadde ikke skapt forskjellige raser med vesentlig forskjellige egenskaper og utseender hvis meningen likevel var at disse skulle blandes ut til én. Således strider raseblanding og «flerkultur» mot naturens moral.

¹³ Utviklingen av høyreekstremisme på nett begynte allerede med internettets offentlige lansering i 1995. På den tiden begynte organisasjoner som Boot Boys i Norge å selge CD-plater med hvit makt-musikk, T-skjorter og fanziner (undergrunnsblader) (Fangen, 2001).

Her ser vi hvordan de slutter seg til en renhetsideologi som både omfatter tanker om rase/biologi og kultur – og betydningen av at begge skal være ublandede eller homogene.

Frihetskamp er en mer generell nettside, men under den igjen finner vi siden til Den nordiske motstandsbevegelse, med en meny som dekker ideologi, politikk, medlemskap med mer. Leder av den norske motstandsbevegelsen uttrykker her en uforbeholden tilslutning til renhetsideologi: «[...] ikke bare er islam som er problemet i Europa, men masseinnvandringen av rasefremmede generelt, etterfulgt av talen om integrering/raseblanding – altså et pågående hvitt folkemord!» (Olsen, 2020).

Internasjonalt er det en rekke nettsteder som forfekter hvit makt-ideologi eller andre varianter av rasistisk renhetsideologi på nettet. Det spenner fra rene ideologiske nettsteder til nettsteder som selger utstyr som støtter opp under renhetsideologien, samt InfoWars-nettsidene, som drives av den amerikanske radioverten og konspirasjonsteoretikeren Alex Jones, der blant annet ren mat markedsføres som et symbol på patriotisme. Mat er generelt godt egnet til å fremføre budskap om identitet, tradisjon, hjemland og renhet, påpeker Miller-Idriss (2020). For noen år siden fantes for eksempel tyske Balaclava Küche, der programledere iført finlandshetter lagde vegansk mat mens de snakket om betydningen av ren mat og en sunn kropp, som et moralsk standpunkt som var i tråd med den nasjonalsosialistiske ideologien (Miller-Idriss, 2020; Fangen, 2021a).

En annen organisasjon som forfekter renhetsideologi i vår tid er organisasjonen Generasjon Identitet, som først oppsto i Frankrike, men senere har fått søsterorganisasjoner i en rekke europeiske land. I Norge er det kun noen få medlemmer. Organisasjonen tar i utgangspunktet avstand fra tidligere høyreekstreme bevegelser, selv om deres mål egentlig er det samme (Hawley, 2019). Ytre høyre i Europa i dag bruker også begreper om «det hvite folkemordet» og «raserealisme». Målet er «å fremme en paneuropeisk rasemessig identitet» (Hawley, 2019).

I tillegg til slike enkeltstående organisasjoner eller grupper av personer som driver nazistiske eller høyreekstreme nettsider, finnes det usensurerte internett-plattformer som samler ekstremister av ulike slag. Eksempler på slike plattformer er Telegram, 4chan, 8chan og Parler. På noen av kanalene er deltagerne anonyme også for hverandre, og kan derfor forfekte svært ekstreme meninger uten å risikere konsekvensene av at andre får innsyn i det. Jessie Daniels (2009) har påpekt at mange nettsteder ikke fremstår som rasistiske ved første øyekast, men hvis man blar videre ned, eller klikker inn på sider de viser til, kommer det frem at det er en kamuflert rasistisk nettside.

Internett har i det hele tatt blitt et sted som foster ekstremister av alle slag. Det var fra ulike nettfora at Anders Behring Breivik hentet sin inspirasjon. Også terroristen som 15. mars 2019 skjøt og drepte 51 bedende i to moskeer i Christchurch på New Zealand¹⁴ ble radikalisert på nettet. Han kunngjorde sine angrep i forkant i et onlineforum og delte en Facebook-kobling for å strøme angrepet direkte (Ravndal, 2019). Philip Manshaus hadde planlagt tilsvarende strømming av sitt angrep mot en moské i Bærum 10. august 2019, et angrep som var direkte inspirert av terrorhandlingen i Christchurch. I tillegg drepte han sin adoptivsøster – et drap som var klart rasistisk motivert. Felles for alle disse tre var at de hadde blitt radikalisert på nettet og ikke var medlem av noen høyreekstrem organisasjon. Men ulike islamfiendtlige konspirasjonsteorier var avgjørende.

I de senere år har en rekke konspirasjonsteorier spredd seg fra sirkulasjon på nettet til referansepunkter for politikere i ulike land. Én slik konspirasjonsteori, som i tillegg bygger på renhetsideologi, er teorien om «Den store utskiftningen», som ble fremmet av den franske forfatteren Renaud Camus i 2011. I boken fremsetter han teorien om at en nasjonal og global elite har laget en plan for å erstatte hvite, kristne, europeiske befolkninger med ikke-hvite, ikke-kristne (Miller-Idriss, 2020). Ifølge teorien kan ikke ikke-vestlige innvandrere tilpasse seg vestlige verdier, og masseinnvandring kombinert med høye barnetall vil gradvis føre til at hvite vil komme i mindretall i europeiske nasjoner. Denne teorien har stor oppslutning blant dagens høyreekstremister. Også her ser vi at renhetsideologi omfatter både tanker om biologi (betydningen av å være hvit) og kultur (ikke-hvite innvandrere kan ikke assimileres).

[Renhetsideologi i mainstream politikk](#)

Tanker om betydningen av å beskytte hvit identitet forekommer ikke kun i høyreekstremer organisasjoner. Ashley Jardina (2019) viser hvordan det hun kaller hvit identitetspolitikk har vært dominerende i ulike perioder av USAs historie, også i etterkrigstiden. Hun viser hvor utbredt hvithet som identifiseringskategori er i USA, og hvor nært knyttet slik identifisering er til aksept av egen privilegert status, og tilsvarende mangel på følelse av ansvar for diskriminering og vedvarende ulikhet mellom ulike folkegrupper. De som identifiserer seg sterkt med det å tilhøre kategorien «hvite» har mer ekskluderende syn på hvem som omfattes av amerikansk identitet. De har også en opplevelse av konkurranse mellom egen gruppe og ulike grupper av andre, og mener at hvite behandles urettferdig i dagens samfunn (Jardina, 2019, s. 18). I kretsen rundt Donald Trump forekom argumenter om hvite som noen som må

¹⁴ Terrorhendelsen har senere blitt kalt for Christchurch-moskéangrepet etter byen der det skjedde.

beskyttes. Kort tid etter at han ble kastet ut fra Det hvite hus, kom Steve Bannon med følgende samlingsrop: «La dem kalle deg rasist. Bruk det som en æresbevisning!» (Slorach, 2020). Begrepet «alt-right» ble oppfunnet av den amerikanske millionæren Richard Spencer, som definerte de samlende prinsippene med uttalelsen: «Rase er virkelig. Rase betyr noe. Rase er grunnlaget for identitet» (Slorach, 2020).

Den politiske retningen som omfattes av begrepet høyrepopulisme, bærer også i seg elementer av renhetsideologi. Populismen generelt setter opp en motsetning mellom «det rene folket» og «den korruperte eliten» (Mudde, 2004, s. 543). Her er det viktig å skille mellom vertikale (elite vs. folk) og horisontale («innfødte» vs. innvandrere) motsetninger (Brubaker, 2017). Renhetsideologi i den første varianten dreier seg om renhet i moralsk forstand (Müller, 2015), men er frakoblet tanker om rase eller etnisitet eller nasjon, mens den andre ligner mer på renhetsideologi i den forstand jeg har drøftet i dette kapitlet, idet de snakker om det rene folket i betydningen mer autentiske eller mer opprinnelige (Müller, 2015). En slik innstilling kommer tydelig frem i partinavnet til det finske partiet Sannfinnene (Sannfinländarna). Enkelte konservativnasjonalistiske partier, som AfD (Alternative für Deutschland) og NPD (Nationaldemokratische Partei Deutschlands) i Tyskland, argumenterer ut fra at den tyske befolkningens genetiske reproduksjon trues av ikke-hvite flyktninger (Fangen & Lichtenberg, 2021).

Men som Brubaker (2017, s. 362) påpeker er det ikke alle høyrepopulistiske partier som har en slik referanse til «renhet». De fleste høyrepopulistiske partier definerer imidlertid en motsetning mellom folket og innvandrere, og argumenterer for at de vil ivareta nasjonens egne interesser og verne de nasjonale verdiene ved å begrense innvandring fra ikke-vestlige land. Enkelte av disse partiene forfekter holdninger som kjennetegnes av nativisme, «en ideologi som hevder at stater utelukkende skal bebos av medlemmer av den innfødte gruppen («nasjonen») og at ikke-innfødte elementer (personer og ideer) utgjør en grunnleggende trussel mot den homogene nasjonalstaten» (Mudde, 2007, s. 19, min oversettelse). En slik tankegang er en modifisert form for renhetsideologi.

Diskusjon og konklusjon

Ved å bruke renhetsideologi som analytisk «brille», kan vi se noen ideologiske linjer som strekker seg fra nåtiden og langt bakover i tid. Vi kan bli mer oppmerksomme på tankegods som er problematisk, især når renhet defineres hierarkisk og med dehumaniserende undertoner for dem som er nederst i hierarkiet.

Selv om jeg i dette kapitlet har argumentert for at renhetsideologi finnes i ellers svært ulike ideologier og vitenskapsparadigmer, må vi også være klar over noen svært avgjørende forskjeller mellom disse ulike eksemplene. Kyllingstad skriver som nevnt om det store spennet mellom de ulike eugenikerne i begynnelsen og midten av forrige århundre, der en avgjørende forskjell var mellom de som argumenterte for en rasehygiene som skulle hindre rasens forfall og skulle foredle den hvite rase (som Mjøen og Vogt), og de som ikke var opptatt av å foredle en rase, men mer å hindre bærere av sykt arvemateriale i å føde barn (som Evang).

Tilsvarende er det likhetspunkter mellom rasisme som eksplisitt refererer til biologiske forskjeller og enkelte andre varianter som refererer til kultur, etnisitet eller religion, men som like fullt bygger på en tankegang om renhet (homogen kultur, opprinnelig folk og lignende) (se også Fangen, 1997). Det som er felles er ideen om behovet for å verne det rene – om det nå eksplisitt omtales som den hvite rase, eller om det snarere er den homogene nasjonale kultur, det rene folk eller de felles (for eksempel kristen-oksidentale) verdier. Interessant nok er ulike varianter av kulturrasisme egentlig ikke nye, slik Martin Barker hevdet i 1981, da boken hans *New Racism* kom ut. Som Wieviorka (1995) påpeker brukte allerede 1800-tallets raseteoretikere kulturrasistiske argumenter *mot* kolonialisering, ved at de mente raseblanding kunne føre til kulturkonflikt. De snakket også om ulike folks rett til egen identitet (Fangen, 1997).

Renhetsideologien i biologisk rasisme og i kulturrasisme bygger på ulike argumenter. Som Taguieff (2001) understreker¹⁵ hevder den førstnevnte at det er kun én universell målestokk, den herskende rasen, som alt annet skal vurderes i forhold til og som alle andre raser er underordnet. Den andre hevder at det finnes så mange verdimålestokker som det finnes kulturer, og innenfor hver kultur er det så mange verdimålestokker som det er «raser». Det er ikke mulig å rangere, ei heller å forene disse enhetene. Derfor representerer hver av dem politiske trusler overfor de andre.

Tanker om renhet er til stede i begge rasismeformene, siden den ene handler om den rene rase, den andre om en ren kultur. Siden årtusenskiftet har såkalt antimuslimsk rasisme blitt stadig mer utbredt (se Fangen, 2021b), og grunnen til at dette kalles rasisme er at det er snakk om en tanke om at kristen-oksidental kultur og islam er uforenlige, samt at det ikke aksepteres et skille mellom fundamentalistisk islam og mer moderat eller sekulær islam og alle de ulike variasjonene mellom disse ytterpunktene. Dette skiller antimuslimsk rasisme fra

¹⁵ Han kaller de to variantene for forskjellsbasert (differentialiste) rasisme i motsetning til en ulikhetsbasert (inegalitariste) rasisme.

ulike varianter av religionskritikk eller kritikk av praksisformer som strider mot menneskerettighetene. Vanligvis vil en avgjørende forskjell mellom biologisk rasisme og senere årtiers diskurser om at kulturer er uforenlige (som i antimuslimsk rasisme) være at den biologiske rasismen i sin verste form tar form av programmer for utryddelse eller rasehygiene, mens mer kulturbasert rasisme vil handle om å holde kulturer adskilt.

Men dette er en sannhet som ikke alltid gjelder, noe terrorhandlingen 22. juli 2011 og terrorforsøket 10. august 2019 er eksempler på. Her bygget gjerningsmennene på en tanke om at den vestlige kultur utviskes, og denne ideologien ga grunnlag for ønsket om å ta livet av andre mennesker. Historien har derfor lært oss at ideologier om renhet kan forsvare forferdelige handlinger, og vi må derfor være på vakt overfor renhetsideologier på avveie.

Referanser

- Balorda, J. (2020). The role of past victimisation in genocidal mythologies: Bosnian and Rwandan experiences. I Y. Eski (red.), *Genocide and Victimology* (s. 151–168). Routledge.
- Banton, M. (2019). *The idea of race*. London: Routledge.
- Barker, M. (1981). *The new racism: Conservatives and the ideology of the tribe*. Junction Books.
- Bauman, Z. (1997). *Moderniteten og Holocaust*. Oslo: Vidarforlaget.
- Birkvad, I. R. (2020). The Ambivalence of Aryanism: A Genealogical Reading of India-Europe Connection. *Millennium*, 49(1), 58–79.
<https://doi.org/10.1177/0305829820971686>
- Bjørge, T. & Gjelsvik, I. M. (2018). Utvikling og utbredelse av høyreekstremisme i Norge. I T. Bjørge (red.), *Høyreekstremisme i Norge: Utviklingstrekk, konspirasjonsteorier og forebyggingsstrategier* (s.27–144). Oslo: Politihøgskolen, C-REX/UiO og HL-senteret.
- Brubaker, R. (2017). Why populism? *Theory and Society*, 46(5), 357–385.
<https://www.jstor.org/stable/44981871>
- Camus, R. (2011). *Le Grand Remplacement*, Neuilly-sur-Seine: David Reinharc.
- Daniels, J. (2009). Cloaked websites: propaganda, cyber-racism and epistemology in the digital era. *New Media & Society*, 11(5), 659–683.
<https://doi.org/10.1177/1461444809105345>
- Dingstad, P. E. (1992). *Psykiatri – sosialhygiene – degenerasjonisme: Bilder av det abnorme. Diskurser om det sosiokulturelle legemets oppløsning og forfall. Innblikk i*

- avvikssosiologiens arkeologi* [Magisteravhandling]. Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Douglas, M. (1966). *Purity and Danger: An analysis of concept of pollution and taboo*, London: Routledge.
- Evans, G. (2019). *Skin Deep: Journeys in the Divisive Science of Race*. London: One World.
- Fangen, K. (1993). *Rasismens historie og forhistorie* (SFDH-rapport nr. 1). Sogndal: Høgskulen i Sogn og Fjordane. <https://www.duo.uio.no/handle/10852/15262>
- Fangen, K. (1997). *Rasisme i plural form. Paradigmer og begreper om rasisme* (ISS-rapport nr. 7). UiO. <https://www.duo.uio.no/handle/10852/15262>
- Fangen, K. (1998). Living out our Ethnic Instincts. Ideological Beliefs among Right-Wing Activists in Norway. I J. Kaplan & T. Bjørge (red.), *Nation and Race: the Developing Euro-American Racist Subculture* (s. 202–230). Massachusetts: Northeastern University Press.
- Fangen, K. (2001). *En bok om nynazisme*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fangen, K. (2021a). Cynthia Miller-Idriss: Hate in the Homeland: The New Global Far Right. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 5(3), 63–66. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2021-03-05>
- Fangen, K. (2021b, 10. juni). Hvorfor ble muslimer den nye fienden i Norge og Europa? *forskersonen.no*. <https://forskersonen.no/islam-kronikk-meninger/hvorfor-ble-muslimer-den-nye-fienden-i-norge-og-europa/1872953>
- Fangen, K. & Holter, C. R. (2020). The battle for truth: How online newspaper commenters defend their censored expressions. *Poetics*, 80, 101423. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2019.101423>
- Fangen, K. & Lichtenberg, L. (2021). Gender and family rhetoric on the German far right. *Patterns of Prejudice*, 55(1), 71–93. <https://doi.org/10.1080/0031322X.2021.1898815>
- Feshami, K. A. (2017, 6. september). Fear of White Genocide: Tracing the History of a Myth from Germany to Charlottesville. *Lapham's Quarterly*. <https://www.laphamsquarterly.org/roundtable/fear-white-genocide>
- Galton Institute. <https://adelphigenetics.org/history/>
- Haanshuus, B. P., & Jupskås, A. R. (2017). Høyreklikk! En analyse av ytre høyre på sosiale medier i Norge. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 58(2), 145–165.
- Haave, P. (2000). *Sterilisering av tatere 1934-1977: En historisk undersøkelse av teori og praksis*. Oslo: Norges forskningsråd.
- Hawley, G. (2019). *The Alt-Right: What Everyone Needs to Know*. Oxford University Press.

- Helland, F. (2019). *Rasismens retorikk: Studier i norsk offentlighet*. Oslo: Pax forlag.
- Herf, J. (2008). «*The Jewish Enemy*»: *Rethinking Anti-semitism in the Era of Nazism and in Recent Times*. Bonn: Zentrum für Europäische Integrationsforschung.
- Jackson, J., Weidman, N. M. & Rubin, G. (2005). The origins of scientific racism. *The Journal of Blacks in Higher Education*, 50, 66–79.
<https://www.jstor.org/stable/25073379>
- Jardina, A. (2019). *White Identity Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Johansen, P. O. (1984). *Oss selv nærmest*. Oslo: Gyldendal.
- Kyllingstad, J. R. (2003, 7. juli). En ikkerasistisk rasehygiene. *Klassekampen*.
<https://arkiv.klassekampen.no/23957/article/item/null/en-ikkerasistisk-rasehygiene>
- Kyllingstad, J. R. (2012). Norwegian physical anthropology and the idea of a Nordic master race, 53(5): S46–S56.
- Kyllingstad, J. R. (2019). Kristine Bonnevis vitenskapelighet og rasehygien. ARR Idéhistorisk tidsskrift, nr. 1–2. <https://arrvev.no/artikler/kristine-bonnevis-vitenskapelighet-og-rasehygien>
- Löow, H. (1995). Vår tids nationalsocialism. I C. Westin & T. Hasselroth (red.), *Invandring och ungdomsopinion. Bakgrund och belysning*. Falköping: Barn och ungdomsdelegationen og Ungdom mot rasism.
- Miller-Idriss (2020). *Hate in the Homeland: The New Global Far Right*. Princeton University Press.
- Mjøen, J. A. (1932). *Det norske program for rasehygiene*. Oslo: Bentzens boktrykkeri.
- Mondon, A. & Winter, A. (2017). Articulations of Islamophobia: from the extreme to the mainstream? *Ethnic and Racial Studies*, 40(13), 2151–2179.
<https://doi.org/10.1080/01419870.2017.1312008>
- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541–563.
<https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Müller, J.-W. (2015). Parsing populism: Who is and who is not a populist these days? *Juncture*, 22(2), 80–89. <https://doi.org/10.1111/j.2050-5876.2015.00842.x>
- Ofstad, H. (1971). *Vår forakt for svakhet: En analyse av nazismens normer og vurderinger*. Oslo: Pax forlag.
- Olsen, T. (2020). *Religionsspørsmålet – et sidespor!* [blogginnlegg]. Hentet 9. september 2021 fra <https://www.motstandsbevegelsen.org/religionsporsmalet-et-sidespor/>

- Pettersen, P. A. (1982). *Linjer i norsk sosialpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- PST (2021). *Nasjonal trusselvurdering 2021*. <https://www.pst.no/alle-arter/trusselvurderinger/nasjonal-trusselvurdering-2021/>
- Ravndal, J. A. (2019, 16. mars). The Dark Web Enabled the Christchurch Killer (blogginlegg). *Foreign Policy*. Hentet 10. september 2021 fra <https://foreignpolicy.com/2019/03/16/the-dark-web-enabled-the-christchurch-killer-extreme-right-terrorism-white-nationalism-anders-breivik/>
- Roll-Hansen, N. (1980). Den norske debatten om rasehygiene. *Historisk tidsskrift*, 59(3), 259–283.
- Roll-Hansen, N. (2010). Eugenics and the science of genetics. I A. Bashford & P. Levine (red.), *The Oxford Handbook of the History of Eugenics*, New York: Oxford University Press.
- Saini, A. (2019). *Superior: The Return of Race Science*. Boston: Beacon.
- Scales-Trent, J. (2001). Racial purity laws in the United States and Nazi Germany: The targeting process. *Human Rights Quarterly*, 23(2), 259–307. <https://doi.org/10.1353/hrq.2001.0023>
- Shields, S. A. & Bhatia, S. (2009). Darwin on race, gender, and culture. *American Psychologist*, 64(2), 111–119. <https://doi.org/10.1037/a0013502>
- Simi, P. (2010). Why study white supremacist terror? A research note. *Deviant Behavior*, 31(3), 251–273. <https://doi.org/10.1080/01639620903004572>
- Slorach, R. (2020) From eugenics to scientific racism. *International Socialism Journal*, 165, 133–54.
- Straus, S. (2001). Organic purity and the role of anthropology in Cambodia and Rwanda. *Patterns of Prejudice*, 35(2), 47–62. <https://doi.org/10.1080/003132201128811142>
- Taguieff, P. A. (2001, orig. 1987). *The force of prejudice: on racism and its doubles* (Vol. 13). University of Minnesota Press.
- Turkheimer, E., Harden, K. P. & Nisbett, R. E. (2017, 17. juni). There's still no good reason to believe black-white IQ differences are due to genes. *Vox*. <https://labs.la.utexas.edu/harden/files/2018/10/There's-still-no-good-reason-to-believe-black-white-IQ-differences-are-due-to-genes-Vox.pdf>
- Wieviorka, M. (1995). *The Arena of Racism*. London: Sage Publications.
- Wilhelmsen, F. (2021). *Decay and Rebirth Conceptions of History in Norwegian Right-Wing Extremism* [Doktorgradsavhandling]. Bodø: Nord universitet.

Wilson, C. (2020). Nostalgia, Entitlement and Victimhood: The Synergy of White Genocide and Misogyny. *Terrorism and Political Violence*,
<https://doi.org/10.1080/09546553.2020.1839428>

Wilson, R. A. (2018, 5. juni). Eugenics Never Went Away. *Aeon*.
<https://aeon.co/essays/eugenics-today-where-eugenic-sterilisation-continues-now>